

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Економічний факультет

Кафедра економіки та менеджменту

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ»**

Виконав: студент 4 курсу, групи ЕЛз- 41

Спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»

Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»

Володимир КУШНІР

Керівник наукової роботи:

к.е.н., доцент

Ірина ПЕНСЬКА

Рецензент: к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту і
публічного адміністрування

ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Христина КАЛАШНІКОВА

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет _____ економічний _____
Кафедра _____ економіки та менеджменту _____
Освітньо-кваліфікаційний рівень _____ бакалавр _____
Спеціальність _____ 281 «Публічне управління та адміністрування» _____
Освітньо-професійна програма _____ «Публічне управління та адміністрування» _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ганна ДОРОШЕНКО
(підпис) (ініціали, прізвище)

«09» червня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

_____ Кушніра Володимира Анатолійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Державна політика у сфері соціального захисту» _____

керівник роботи Пенська Ірина Олександрівна, кандидат економічних наук,
доцент _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«15» квітня 2025 року № 2101-5/953

2. Строк подання студентом роботи «05» червня 2025р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити: визначити сутність та особливості державної політики у сфері соціального захисту в умовах воєнного стану; дослідити наявну нормативно-правову базу соціального захисту в Україні; надати оцінку ефективності державної політики у даній сфері; дати загальну характеристику Київської територіальної громади та на її прикладі визначити особливості системи соціального захисту ВПО; розробити напрями удосконалення системи допомоги.

4. План роботи

1	Розробка та узгодження змісту кваліфікаційної роботи бакалавра, ознайомлення з літературними джерелами за темою
2	Робота над теоретичним розділом
3	Доопрацювання теоретичного розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника.
4	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи
5	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями наукового керівника.
6	Доопрацювання кваліфікаційної роботи згідно з рекомендаціями наукового керівника. Подання на рецензування
7	Подання роботи на кафедру

5. Дата видачі завдання «10» вересня 2024 р.

Здобувач вищої освіти

Володимир КУШНІР

(ім'я, прізвище)

Керівник роботи

Ірина ПЕНСЬКА

(ім'я, прізвище)

Гарант освітньої програми

Ганна ЗАДНЄПРОВСЬКА

(ім'я, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	8
1.1. Поняття та сутність соціального захисту.....	8
1.2. Нормативно-правова база соціального захисту.....	15
1.3. Оцінка ефективності державної політики у сфері соціального захисту.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВПО НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	24
2.1. Соціальна характеристика Київської територіальної громади.....	24
2.2. Аналіз структури та основних напрямів підтримки ВПО в межах Київської територіальної громади.....	30
2.3. Напрями удосконалення системи допомоги ВПО на прикладі Київської територіальної громади.....	38
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми. Соціальний захист є однією з ключових функцій держави, що забезпечує реалізацію основоположного конституційного права громадян на гідне життя та соціальну безпеку. В умовах політичної трансформації, військової агресії Російської Федерації, економічної нестабільності, демографічних змін та загострення соціальних проблем в Україні особливої актуальності набуває формування ефективної державної політики у сфері соціального захисту. Забезпечення справедливості, підтримка найбільш вразливих верств населення, вдосконалення системи інтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та осіб з інвалідністю вимагають рішучих і системних дій з боку держави та органів міського самоврядування. Особливу роль у формуванні сучасної державної політики відіграють загальнодержавні документи, зокрема: Стратегія подолання бідності, Державна стратегія регіонального розвитку, Національна стратегія реформування системи соціальних послуг, а також комплексні програми підтримки населення в умовах воєнного стану. У межах євроінтеграційного курсу України особливо важливим є узгодження національної системи соціального захисту з європейськими стандартами, зокрема відповідно до Європейського соціального хартії та Угоди про асоціацію з ЄС.

Публікації за тематикою дослідження. Теоретичні засади соціального захисту та державної політики у цій сфері розробляли як українські, так і зарубіжні науковці. Серед вітчизняних авторів слід виділити наукові праці таких дослідників, як В. Ребкало, Н. Лазор, І. Попова, Т. Гурняк, Л. Ткаченко, які досліджують концептуальні основи публічного управління у сфері соціального захисту. До іноземних авторів, які зробили вагомий внесок у розробку проблем соціального забезпечення, можна віднести Г. Еспін-Андерсена, Дж. Роллінгса, А. Сен, П. Таунсенда, які аналізують моделі соціальної держави, механізми протидії бідності та принципи соціальної справедливості.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою обраної теми є глибоке і всеосяжне дослідження особливостей формування та реалізації державної

політики у сфері соціального захисту в Україні, виявлення проблем і визначення шляхів її удосконалення в контексті сучасних викликів.

На виконання обраної мети необхідно реалізувати наступні завдання:

- Проаналізувати сутність і основні елементи державної політики у сфері соціального захисту;
- розглянути нормативно-правову базу, що регламентує соціальний захист в Україні;
- дослідити основні моделі соціального захисту;
- проаналізувати сучасний стан реалізації соціальної політики в Україні, зокрема щодо підтримки ВПО;
- визначити ключові проблеми та виклики у сфері соціального захисту, які пов'язані з внутрішнім переміщенням населення;
- окреслити шляхи підвищення ефективності державної політики у сфері соціального захисту.
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів реалізації соціального захисту ВПО в Україні з урахуванням європейських принципів публічного управління..

Об'єкт дослідження – процес формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та інституційна структура реалізації соціального захисту в межах публічного управління.

Методи дослідження. Обрана тема несе у собі як наукове, так і практичне значення. В процесі її написання застосовувалися такі методи: аналіз та синтез для теоретичного узагальнення понять соціального захисту, системний підхід для дослідження механізмів публічного управління, порівняльно-аналітичний метод для вивчення зарубіжного досвіду, статистичний метод для оцінки ефективності діючих програм, метод експертного оцінювання для визначення пріоритетних напрямів удосконалення соціальної політики.

База дослідження. Для повного та всеосяжного дослідження теми були розглянуті: законодавчі акти України, урядові програми, аналітичні матеріали

Міністерства соціальної політики України, доповіді міжнародних організацій (UNDP, UNICEF, ILO), наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, публікації у фахових журналах, статистичні звіти Держстату України.

Наукова новизна та практичне значення. Новизна теми полягає у комплексному підході до аналізу політики соціального захисту в умовах війни та трансформації системи публічного управління в кризовий період. Практичне значення результатів полягає у розробці рекомендацій, які можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для підвищення ефективності надання соціальних послуг та підтримки вразливих груп населення.

Апробація результатів дослідження. Основне положення та результати роботи були представлені на II-й Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ», та був опублікований у електронному збірнику тез з публічного управління та адміністрування.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра. Кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, що охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра становить 47 сторінок, з яких основний текст – 43 сторінки, список використаних джерел – 4 сторінки. Робота містить 10 рисунків і 10 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1. Поняття та сутність соціального захисту

У сучасних умовах соціального розвитку, на тлі повномасштабної війни, яку веде Україна, особливої актуальності набуває питання ефективної взаємодії між державними інституціями та громадськістю. Особлива увага приділяється формуванню ефективної, справедливої та збалансованої системи соціального захисту. Така система є необхідною умовою забезпечення стабільності в державі, утвердження соціальної справедливості та гідного рівня життя громадян, особливо представників уразливих груп населення. У зв'язку з динамічними соціально-економічними процесами, зовнішніми і внутрішніми викликами, соціальний захист стає ключовим напрямом державної політики, особливо в контексті публічного управління та адміністрування.

Соціальний захист – це системна діяльність держави, спрямована на захист населення від соціальних ризиків, забезпечення належних умов життя, створення механізмів підтримки малозахищених верств населення та формування умов для соціальної інтеграції і згуртованості суспільства. Він включає не лише фінансову підтримку у формі пенсій, допомог і субсидій, а й організацію доступу до життєво важливих послуг, зокрема охорони здоров'я, освіти, житла, праці тощо.

Наукові підходи до визначення поняття соціального захисту є досить різноманітними. Так, за визначенням Н. Сушицької, соціальний захист – це «система заходів, спрямованих на попередження, зменшення чи усунення негативного впливу соціальних ризиків на рівень життя населення» [1]. У свою чергу, І. Юрченко наголошує, що соціальний захист має виконувати не лише компенсаційні, а й профілактичні функції, сприяти інтеграції людини в активне суспільне життя та формувати культуру соціальної відповідальності [2].

Таблиця 1.1. – Тлумачення сутності поняття «соціальний захист»

Автор	Тлумачення
Н. Абакумова	Це сукупність економічних, правових та соціальних гарантій, що забезпечують працівникам безпечні умови праці, збереження здоров'я, фінансову підтримку у випадку втрати працездатності, а також доступ до медичної, соціальної та професійної реабілітації.
Н. Борецька	Це комплексний підхід, що використовує різноманітні форми й методи захисту із урахуванням особливостей кожної людини чи соціальної групи.
С. Горянська	Це система заходів економічного, політичного і правового характеру, що створює умови для реалізації прав і свобод громадян з метою забезпечення їхнього матеріального добробуту.
К. Дідківська	Державна підтримка вразливих груп населення, яка спрямована на мінімізацію негативного впливу ринку через правову, фінансову та матеріальну допомогу, а також встановлення соціальних стандартів і створення умов для гідного життя.
О. Длугопольський	Система заходів уряду економічного та правового характеру, спрямована на гарантування гідного соціального й матеріального рівня життя громадян.
Г. Завіловська	Система заходів, що забезпечує працевлаштованим умови для самостійного поліпшення добробуту, а непрацездатним — соціальну підтримку, пільги та доступ до суспільних ресурсів.
В. Кисельов, В. Смоляков	Реалізація державної соціальної політики через закріплені законом гарантії, що забезпечують громадянам дотримання базових прав, включаючи право на гідне життя.
Е. Лібанова, О. Палій	Сукупність заходів, що здійснюються державою та суспільством для створення умов гідного життя, задоволення базових потреб і захисту громадян від ризиків у повсякденному житті.
В. Москаленко	Система механізмів та інституцій, які забезпечують мінімально прийнятний рівень життя, задоволення соціальних потреб і покращення якості життя громадян.
О. Новікова та ін.	Процес досягнення соціальної безпеки, який відображає рівень реалізації прав, інтересів та свобод людини, та свідчить про ефективність заходів соціального захисту.

Д. П'єтерс	Сукупність дій, спрямованих на подолання соціальних ризиків (як-от старіння, безробіття тощо) та формування підтримки людей, які стикаються з втратою доходів або додатковими витратами.
Н. Римашевська	Практичні механізми перерозподілу доходів у суспільстві від економічно активного населення до осіб, які потребують підтримки – хворих, літніх людей, безробітних тощо.
М. Туленко	Упорядкована діяльність соціально-політичних інститутів, спрямована на підтримку належного рівня життя та добробуту людей у конкретних соціально-економічних умовах.
М. Ружецький	Взаємини між суспільством і соціально вразливими групами щодо надання матеріальної підтримки та соціальних пілг задля забезпечення встановлених соціальних стандартів через відповідні органи й інституції.

Джерело: складено автором

Сукупність цих визначень і формують ключові елементи соціального захисту, які використовуються у наданні спрямованої допомоги. З огляду на різноманітність соціальних ризиків (втрата роботи, інвалідність, хвороба, старість, сирітство, військові дії, внутрішнє переміщення тощо), соціальний захист охоплює кілька ключових елементів:

- Соціальне страхування: пенсійне, медичне, страхування у разі безробіття;
- Соціальні послуги: догляд, реабілітація, патронаж, консультування;
- Соціальна допомога: державна підтримка малозабезпечених, саодиоких осіб, осіб з інвалідністю, багатодітних сімей;
- Соціальні гарантії: мінімальна зарплата, стипендії, допомога на дітей, житлова підтримка тощо.

Рис. 1.1. Ключові елементи Соціального захисту

Джерело: складено автором

Окремі дослідниці, такі як А. Тимофєєва, підкреслюють, що соціальний захист – це система заходів, спрямованих на забезпечення життєдіяльності осіб, які через об'єктивні причини (вік, хвороба, безробіття, інвалідність тощо) не здатні самостійно забезпечити свій добробут. Він має гарантувати мінімальний рівень життя, підтримувати соціальну стабільність та сприяти реалізації прав людини в соціальній сфері [3].

На міжнародному рівні базові засади соціального захисту визначені у низці фундаментальних документів, ухвалених авторитетними міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй, Міжнародною організацією праці та Європейським Союзом.

Вони закріплюють ключові стандарти та орієнтири для національних політик у сфері соціального забезпечення. Зокрема, особливу вагу має Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 1952 року, яка була ратифікована Україною лише 16 березня 2016 року. Цей документ є

універсальним стандартом, що встановлює базовий набір гарантій соціального захисту, який має бути забезпечений кожною державою-учасницею. До цього переліку входять: медична допомога, допомога у разі хвороби, безробіття, старості, нещасного випадку на виробництві, інвалідності, а також сімейні виплати, допомога при вагітності й пологах, підтримка у випадках вдовства чи сирітства [4].

Таблиця 1.2. – Класифікація моделей соціальної держави за Г. Еспін-Андерсеном.

Модель соціальної держави	Країни	Характеристика
Ліберальна модель	Сполучені Штати Америки, Канада, Велика Британія	Мінімальне державне втручання, перевага ринку, підтримка лише найбідніших.
Консервативна модель	Німеччина, Франція, Італія	Соціальний захист пов'язаний із трудовим стажом, збереження традиційної ролі сім'ї
Соціал-демократична модель	Швеція, Норвегія, Данія	Високий рівень соціального забезпечення, рівноправний доступ до соціальних благ, активна роль держави

Джерело: складено автором

Україна, перебуваючи у стані реформування соціальної політики, прагне поєднати елементи кількох моделей, адаптуючи міжнародний досвід до вітчизняних реалій. Варто зазначити, що сучасні виклики, такі як повномасштабне вторгнення Російської Федерації, спричинена цим міграція та внутрішні переміщення мільйонів громадян, зростання безробіття та інфляція,

вимагають перегляду існуючих механізмів соціального захисту, їх адаптації до кризових умов та більшої орієнтації на адресність і ефективність.

З історичного погляду, інституційне становлення системи соціального захисту в Україні бере свій початок ще за радянських часів, однак саме з 1991 року, після відновлення незалежності, розпочався процес формування національної моделі рівнів реалізації соціального захисту. У 1996 році, Статтею 46 Конституції України, було закріпила право громадян на соціальний захист, що стало юридичною основою для подальшого розвитку державної соціальної політики [5].

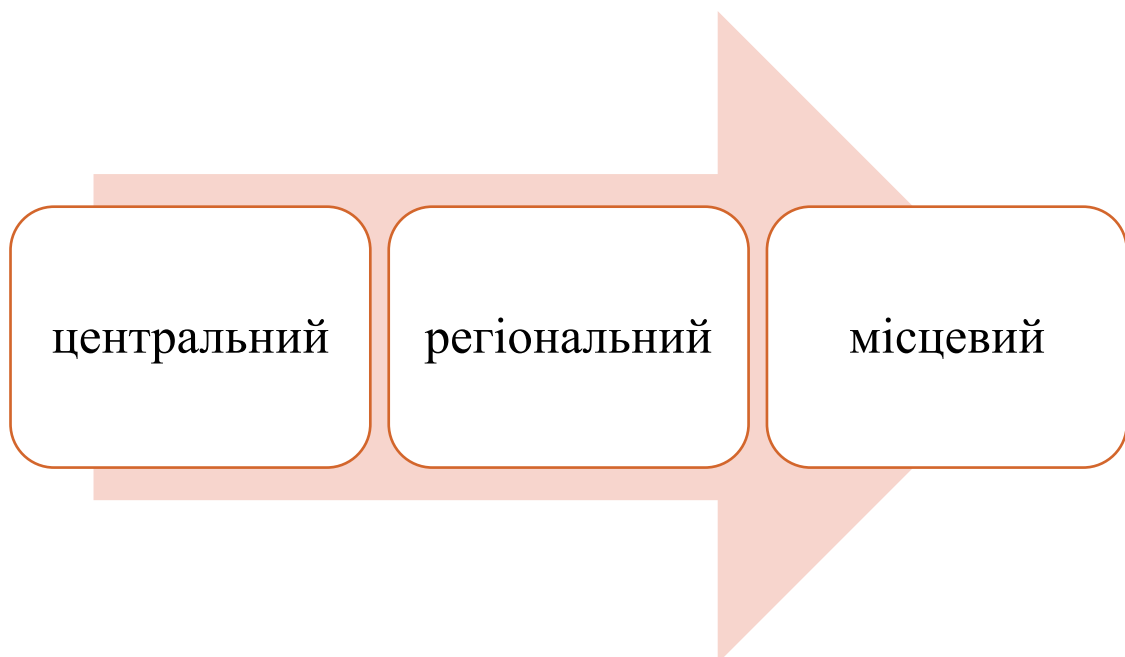

Рис. 1.2. Структура рівнів реалізації Соціального захисту в Україні

Джерело: складено автором

Центральний рівень соціального захисту, являє собою Кабінет Міністрів України та Міністерство соціальної політики. Регіональний рівень соціального захисту концентрується на зусиллях обласних та районних органів соціального захисту. А до місцевого рівня відноситься управління праці і соціального захисту населення при органах місцевого самоврядування.

Координація між цими рівнями є важливою умовою забезпечення ефективності політики соціального захисту, зменшення дублювання функцій, спрощення процедур доступу до послуг для громадян.

У системі публічного управління особливо важливим є механізм зворотного зв'язку – надання громадянам можливості оцінювати якість соціальних послуг, брати участь у формуванні місцевих програм соціального захисту, звертатися зі скаргами та пропозиціями. Така взаємодія є ключовою рисою демократичної моделі управління, де громадянин виступає не лише об'єктом, а й активним суб'єктом соціальної політики.

Створення дієвих каналів комунікації між органами влади та населенням дозволяє оперативно виявляти проблеми, адаптувати механізми підтримки до реальних потреб громадян і сприяти прозорості прийняття рішень. До таких інструментів належать громадські ради при органах влади, платформи електронної демократії, зокрема системи електронних петицій, онлайн-консультацій, цифрові скарги на якість соціальних послуг. Застосування принципів відкритого врядування в соціальному захисті підвищує рівень відповідальності державних службовців, сприяє довірі громадян до системи публічного управління, а також забезпечує більш ефективне та адресне використання бюджетних коштів.

Отже, поняття та сутність соціального захисту охоплює широке коло явищ, процесів і механізмів, які функціонують на стику публічного управління, соціального партнерства та прав людини. Його сучасне розуміння неможливе без врахування національних особливостей і глобальних тенденцій. Ефективна система соціального захисту не лише зменшує рівень бідності й соціальної напруги, а й зміцнює інституційну спроможність органів влади та сприяє сталому розвитку країни загалом. Вона виконує також превентивну функцію, дозволяючи пом'якшити вплив економічних і соціальних криз, підтримуючи стабільність і передбачуваність у суспільстві [6].

В умовах воєнного стану, масового переміщення населення, втрати джерел доходів та інфраструктури значення соціального захисту суттєво зростає, адже

він стає єдиним інструментом виживання і відновлення для мільйонів громадян. У таких умовах критично важливо не лише забезпечити належне фінансування соціального сектору, а й створити гнучкі та адаптивні механізми реагування на нові виклики, такі як цифровізація послуг, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, підтримка ментального здоров'я населення.

Таким чином, соціальний захист постає як стратегічний ресурс державної політики, від ефективності якого значною мірою залежить не лише добробут окремих громадян, а й спроможність держави до відновлення, модернізації та інтеграції до Європейського Союзу, про що зазначено в преамбулі Конституції України [5].

1.2. Нормативно-правова база соціального захисту

Нормативно-правове регулювання соціального захисту відіграє основну роль у механізмі формуванні, реалізації та ефективності державної політики у цій сфері. Воно слугує не лише юридичним каркасом, на який спирається функціонування соціальних інститутів, а й відображає ціннісні орієнтири суспільства: забезпечення гідного життя, підтримка вразливих категорій громадян, соціальна справедливість і солідарність. Сьогодні, коли держава перебуває у стані активних кризової трансформацій, внутрішньої міграції та економічної нестабільності, правове забезпечення соціального захисту набуває особливої актуальності та вимагає оперативної адаптації до нових і швидких викликів.

До складу нормативної бази входять різнорівневі джерела: Конституція України, закони України, підзаконні акти органів виконавчої влади, міжнародні договори, що були ратифіковані Верховною Радою України, рішення органів місцевого самоврядування та відомчі інструкції. Ця система є динамічною та багатовекторною, вона охоплює як базові норми, що закріплюють права людини на соціальне забезпечення, так і спеціальні механізми їх реалізації – порядок надання допомог, умови соціального страхування, категорії отримувачів тощо.

Фундаментом правового регулювання є Конституція України, зокрема статті 46, 47 та 48, які гарантують кожному громадянину право на соціальний захист у разі втрати працездатності, безробіття, старості, а також у випадках, коли людина залишилась без засобів до існування з незалежних від неї причин. Конституційні положення зобов'язують державу гарантувати гідний життєвий рівень, що слугує основою для подальшого законодавчого наповнення цієї норми. Важливо, що у статті 22 Конституції зазначено, що права і свободи не можуть бути звужені, що також стосується сфери соціального захисту, особливо під час криз [5].

У подальшій деталізації норм Конституції значну роль відіграють спеціалізовані закони. Серед них – Закон України «Про соціальні послуги», що визначає види послуг, їх постачальників, механізми державного регулювання [7]; Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який встановлює параметри пенсійної системи та джерела її фінансування [8]; Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», що передбачає комплексну підтримку людей з інвалідністю у всіх сферах життя [9]. Також важливе місце займає Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», який визначає критерії визначення малозабезпеченості та порядок нарахування допомоги [10], та Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», що охоплює виплати при народженні дитини, догляді тощо [11].

Міжнародно-правові акти відіграють дедалі вагомішу роль у національній нормативній системі. Україна є учасницею понад 30 міжнародних договорів у сфері соціального забезпечення, зокрема ратифікувала низку Конвенцій МОП, Європейську соціальну хартію, Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю. Ці документи містять загальнообов'язкові для держави положення, які мають пряму дію або потребують імплементації через національне законодавство. Зобов'язання перед міжнародними партнерами, зокрема в межах Угоди про асоціацію з ЄС, стимулюють реформування галузі, гармонізацію стандартів

якості соціальних послуг, впровадження європейських принципів рівності, недискримінації та прозорості в системі соціального забезпечення.

У регіональному вимірі нормативно-правова база формується і розвивається також завдяки повноваженням органів місцевого самоврядування. Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», органи місцевої влади мають право розробляти й реалізовувати власні соціальні програми, спрямовані на підтримку вразливих категорій населення [12]. Це дозволяє адаптувати загальнодержавну політику до місцевих потреб, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної громади. Таким чином, нормативно-правове регулювання у сфері соціального захисту реалізується через вертикальну й горизонтальну взаємодію владних структур.

Окрему групу становлять підзаконні акти: постанови Кабінету Міністрів України, накази профільних міністерств, методичні рекомендації органів соціального захисту. Вони конкретизують положення законів, встановлюють порядок надання соціальних послуг, механізми обліку, процедури звернення громадян, строки розгляду заяв тощо. Зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332, якою запроваджено механізм виплат для внутрішньо переміщених осіб, стала ключовим нормативним інструментом підтримки мільйонів українців у період активної фази військових дій [13]. Інший приклад – Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 136, що передбачає моніторинг соціальних виплат через цифрові системи, демонструє тенденцію до цифровізації та автоматизації процесів [14].

Попри наявність широкої правової бази, існує низка суттєвих проблем, які ускладнюють ефективну реалізацію соціальної політики. По-перше, це фрагментарність законодавства – численні закони, що дублюють або суперечать один одному. По-друге, складність процедур, що часто унеможлиблює своєчасне надання допомоги тим, хто її потребує. По-третє, відсутність єдиного інформаційного простору, що спричиняє плутанину, ускладнює координацію між центральними та місцевими органами. По-четверте, недостатнє правове регулювання соціальних наслідків новітніх форм зайнятості, таких як фриланс

чи гіг-економіка, що позбавляє таких працівників права на повноцінний соціальний захист.

Останніми роками держава здійснює активні спроби модернізувати нормативно-правову базу соціального захисту з урахуванням сучасних вимог, цифрових можливостей та зростаючих потреб населення. Одним із ключових кроків у цьому напрямі стало впровадження програмного комплексу «Соціальна громада», яка дозволяє органам місцевого самоврядування ефективніше адмініструвати надання соціальних послуг, зменшити паперову бюрократію та покращити облік отримувачів допомоги. Паралельно з цим активно розвиваються сервіси Порталу «Дія», через який громадяни можуть оформлювати соціальні виплати, субсидії, пенсії, змінювати банківські реквізити для отримання допомоги тощо, без необхідності особистого відвідування ЦНАПів [15].

Також запроваджено автоматизацію процедур призначення субсидій, компенсацій і соціальної допомоги на основі вже наявних у держави даних, що значно зменшує час ухвалення рішень та людський фактор у процесі прийому документів.

Ці ініціативи демонструють шлях України до відкритої, прозорої, людиноцентричної та сервісної моделі соціального захисту, де зменшується роль посередників, спрощується доступ до державної підтримки, а самі громадяни виступають як активні користувачі послуг, а не прохачі.

Проте, незважаючи на ці позитивні тенденції, ефективність зазначених змін значною мірою залежить від глибини правової інтеграції цифрових інструментів у чинне законодавство, від усунення прогалин і дублювань у нормативно-правових актах, а також від забезпечення належного захисту персональних даних громадян. Крім того, важливо враховувати різний рівень цифрової грамотності населення та доступу до інтернету в різних регіонах країни, особливо під час війни. Гнучкість нормативної бази, її адаптивність до соціальних змін і технологічного прогресу залишається ключовою передумовою для ефективної реалізації державної політики у сфері соціального захисту.

Отже, підводячи підсумки, нормативно-правова база соціального захисту є складною, але критично важливою складовою публічного управління. Вона забезпечує правовий фундамент для здійснення соціальної політики, визначає ролі й обов'язки суб'єктів, формує інституційний ландшафт і задає параметри ефективності.

Удосконалення цієї бази повинне відбуватися шляхом кодифікації законодавства, дерегуляції процедур, розширення можливостей цифрового доступу до послуг, інтеграції міжнародних стандартів та забезпечення належного контролю за дотриманням соціальних прав. Такий підхід дозволить не лише підвищити якість соціального захисту, а й сприятиме загальній стабільності, довірі до держави й укріпленню суспільства.

1.3. Оцінка ефективності державної політики у сфері соціального захисту

Оцінка ефективності державної політики у сфері соціального захисту є ключовим інструментом для визначення якості управлінських рішень, ступеня досягнення цілей програм соціальної підтримки, рівня задоволеності населення, а також для подальшого стратегічного планування у галузі публічного управління. Вона дає змогу виявити не лише кількісні показники реалізації соціальних програм, але й якісні характеристики, як-от доступність, адресність, справедливість, прозорість та стійкість системи соціального захисту в умовах затяжної політичної та воєнної нестабільності. Повномасштабна війна, яка була викликана збройною агресією Російської Федерації у лютому 2022 року, вивела на перший план потребу не лише в оцінці обсягу допомоги, а й в аналізі того, наскільки швидкою, результативною й гнучкою виявилася система реагування на нові виклики, зокрема масове внутрішнє переміщення населення, зміни структури зайнятості, вразливість окремих соціальних груп.

Таблиця 1.3. – Рівні системи індикаторів для оцінювання ефективності
державної політики

	Рівень оцінювання	Основні індикатори ефективності
1	Макроекономічний	Частка ВВП, що витрачається на соціальні видатки
		Співвідношення соціальних трансфертів до сукупного доходу домогосподарств
		Питома вага соціального захисту в загальних витратах бюджету
2	Інституційний	Ефективність взаємодії між органами влади
		Наявність цифрових рішень і автоматизація процесів
		Координація між рівнями управління
3	Програмний	Виконання цільових показників державних і місцевих соціальних програм
		Частка охоплення цільових категорій
		Своєчасність реалізації
4	Індивідуальний	Рівень задоволеності громадян якістю соціальних послуг
		Вплив програм на рівень життя бенефіціарів
		Наявність позитивних змін у статусі отримувачів допомоги

Джерело: складено автором

В Україні на практиці часто переважають кількісні підходи, зосереджені на аналізі статистичних даних: обсягів виділених коштів, кількості отримувачів допомоги, кількості наданих послуг. Водночас якісні аспекти, зокрема зручність доступу до послуг, швидкість реагування на запити громадян, ефективність

процедур оскарження або апеляції, залишаються другорядними або взагалі не моніторяться системно. Це формує викривлену картину ефективності та ускладнює адаптацію політики до реальних потреб населення.

Низка незалежних досліджень, зокрема проведених міжнародними організаціями, такими як Світовий банк, ПРООН, UNICEF, підкреслює, що попри широке охоплення соціальними програмами в Україні, їх фактична результативність часто обмежена через фрагментарність нормативної бази, дублювання функцій, відсутність прозорої системи оцінки потреб громадян, а також через слабку координацію між міністерствами, фондами та місцевими органами влади [16].

Особливо актуальним є оцінювання ефективності державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб. Після початку повномасштабного вторгнення кількість зареєстрованих ВПО в Україні сягнула понад 7,1 мільйонів осіб. Однак вже протягом 2023 року ця цифра скоротилася до 5,4 мільйона [17].

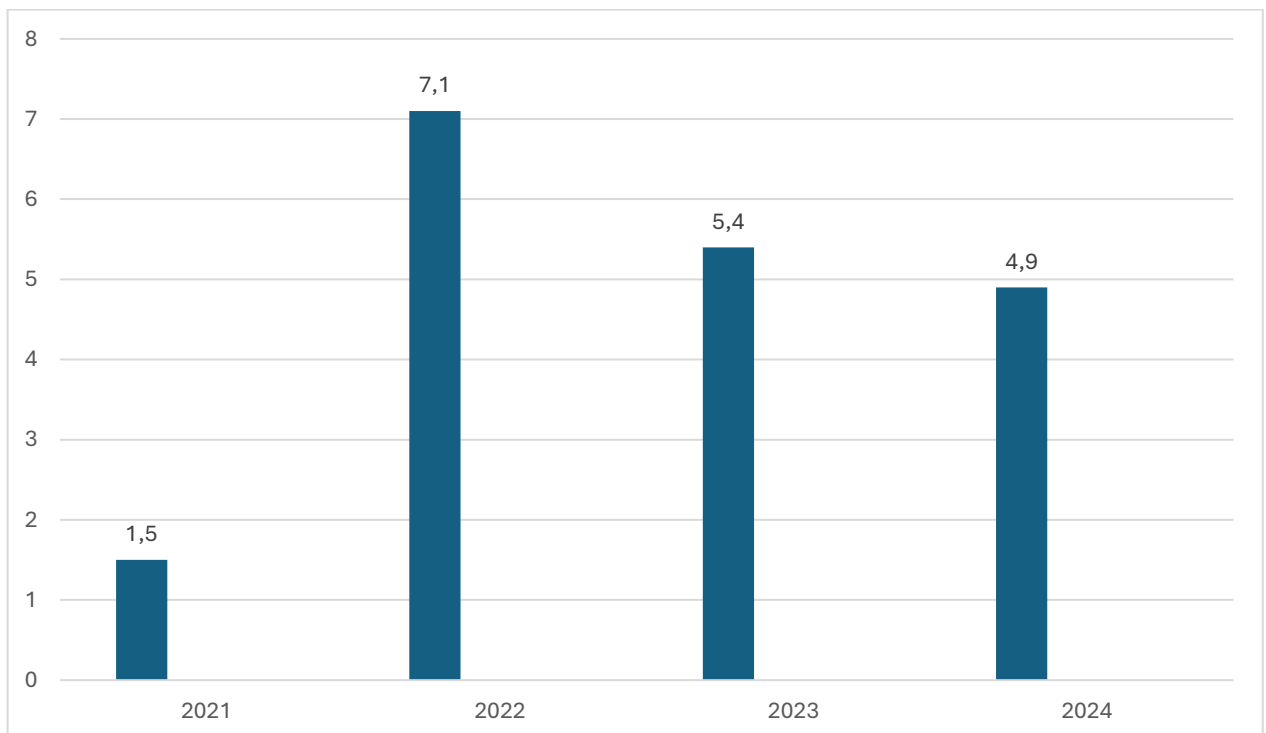

Рис. 1.3. Кількість зареєстрованих ВПО в Україні (млн. осіб)

Джерело: складено автором

Таке зниження не завжди є наслідком успішної адаптації, частина переселенців повертається у небезпечні або тимчасово окуповані території через недостатню ефективність інтеграційної політики, брак стабільних умов життя на новому місці, обмежений доступ до житла, медицини, освіти, а також відсутність сталої підтримки у сфері зайнятості [18]. В умовах, коли інтеграція ВПО є вагомим чинником оцінки здатності держави реалізовувати соціальну справедливість і європейські стандарти публічного управління, неефективність у цій сфері свідчить про структурні дисфункції, які вимагають термінового перегляду підходів і методів реалізації політики.

Суттєвим фактором ефективності державної соціальної політики є інституційна спроможність органів публічного управління. У багатьох громадах кадрове забезпечення соціальних служб залишається вкрай недостатнім. Перевантаженість працівників, відсутність сучасних технічних засобів, нестача спеціалістів з консультування, психологічної підтримки, соціальної реабілітації негативно позначаються на якості та швидкості реагування на запити населення. Децентралізація і диджиталізація, хоч і створили передумови для більш гнучкої та адресної політики на місцях, загострили проблему нерівності у доступі до послуг, особливо між великими містами та сільськими громадами. В окремих ОТГ рівень охоплення допомогою залишається критично низьким, що говорить про дисбаланси у фінансуванні, слабке планування та брак професійного менеджменту [19].

Не менш важливим критерієм оцінки ефективності є суспільна довіра. Якщо державна політика не досягає очікуваних результатів, реалізується із затримками або дискримінацією, це породжує у громадян почуття несправедливості, підриває довіру до держави, сприяє соціальному розчаруванню. Особливо гостро це проявляється у сприйнятті переселенцями процедур реєстрації, отримання допомоги, пошуку житла чи працевлаштування: складна бюрократія, неоднозначні правила, відсутність зворотного зв'язку від чиновників стають факторами вторинної травматизації. Натомість прозора, стабільна та людиноцентрична система соціального захисту сприяє формуванню

суспільної згуртованості, підвищує стійкість держави до зовнішніх викликів та зменшує соціальну напругу.

Таким чином, ефективна державна політика у сфері соціального захисту – це не лише обсяг наданих коштів чи кількість обслугованих осіб. Це система, що ґрунтується на чітко визначених цілях, логіці, прозорих механізмах реалізації, інституційній спроможності виконавців і наявності дієвих механізмів зворотного зв'язку. Вона повинна адаптуватися до змін, враховувати різні соціальні ризики, відповідати на кризові ситуації і при цьому не втрачати орієнтацію на гідність, рівність і справедливість. Для цього необхідно впроваджувати комплексний підхід до моніторингу, вдосконалювати систему оцінювання соціального впливу, зміцнювати кадрову й технічну спроможність органів соціального захисту, а також розвивати інклюзивні форми участі громадян у формуванні політики.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВПО НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Соціальна характеристика Київської територіальної громади

Київська територіальна громада – це унікальне адміністративно-територіальне утворення України, яке поєднує функції столиці, політичного та культурного центру і економічного рушія країни. Станом на 2023 рік чисельність населення Київської територіальної громади перевищує 2,9 млн осіб. Разом з тим, реальна кількість мешканців може бути ще більшою, з огляду на тимчасово незареєстрованих осіб, студентів, трудових мігрантів, а також внутрішньо переміщених осіб, які переїхали до Києва після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Також у зв'язку з активними бойовими діями у східних та південних регіонах України, столиця стала одним із головних хабів для евакуації та тимчасового розміщення людей. За офіційними даними, станом на травень 2023 року, у Києві було зареєстровано близько 400 тисяч ВПО, з яких понад 66 тисяч – діти, а ще понад 13 тисяч – особи з інвалідністю [20]. Такий показник радикально змінює соціально-демографічну картину громади, впливаючи як на внутрішню структуру населення, так і на динаміку попиту на ключові соціальні послуги. Найбільш вразливими до перевантаження виявляються саме ті сфери, що безпосередньо забезпечують базові соціальні потреби людей. Це вимагає від міської влади гнучких управлінських рішень, збалансованого розподілу ресурсів та здатності швидко адаптуватися до зростаючих потреб населення, зокрема його найвразливіших категорій.

За таких умов суттєво зростає потреба у збільшенні обсягів фінансування соціальної сфери, модернізації підходів до адміністрування послуг, розширенні доступної децентралізованої мережі соціальних установ та активному залученні підготовлених фахівців з відповідною професійною кваліфікацією. Важливу роль відіграє й оперативне міжвідомче співробітництво, цифровізація процесів, а також партнерство між державним, муніципальним і неурядовим секторами.

Таблиця 2.1. - Основні елементи децентралізованої мережі соціальних служб у
Київській територіальній громаді

	Назва установи/структури	Функціональне призначення
1	Департамент соціальної політики КМДА	Стратегічне планування, координація програм, бюджетування, взаємодія з міжнародними партнерами
2	Районні управління соціального захисту населення	Надання соціальних послуг на місцях, облік ВПО, призначення допомог
3	Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи)	Прийом заяв від громадян, електронні послуги, консультації
4	Територіальні центри соціального обслуговування	Догляд вдома, натуральна допомога, соціальний супровід, підтримка вразливих категорій
5	Центри безоплатної правової допомоги	Юридичні консультації, захист прав ВПО, супровід у судових справах
6	Центри зайнятості та профорієнтації	Пошук роботи, перекваліфікація, гранти для самозайнятості
7	Пункти гуманітарної допомоги (постійні й мобільні)	Видача продуктів, одягу, засобів гігієни, речей першої необхідності
8	Центри психосоціальної підтримки	Психологічна допомога, групи підтримки, профілактика ПТСР
9	Партнерські ініціативи міжнародних організацій	Гуманітарна допомога, фінансова підтримка, розвиток спільнот ВПО

Джерело: складено автором

Діяльність цієї децентралізованої соціальної мережі охоплює понад 120 видів соціальних послуг, що реалізуються відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [7], Стратегії соціального захисту в умовах війни, міської цільової програми «Турбота. Назустріч киянам», яку продовжили до 2027 року, та локальних регламентів, розроблених територіальними центрами соціального обслуговування [21].

Рис. 2.1. Головні напрями діяльності територіальних центрів

Джерело: складено автором

У Києві діє 10 таких центрів, які функціонують у кожному адміністративному районі, забезпечуючи доступ до послуг усім жителям незалежно від їхнього соціального статусу чи реєстрації. Сфера їх діяльності є надзвичайно широкою й передбачає надання базових, спеціалізованих та

екстрених послуг різним категоріям осіб, зокрема ВПО, особам з інвалідністю, саодиноким літнім людям, багатодітним роинам, жертвам насильства тощо. Екстрена допомога передбачає втручання в кризових ситуаціях, таких, як: раптова втрата житла, загроза життю чи здоров'ю, ситуації домашнього насильства), за якими активуються мобільні бригади або розміщення у кризових центрах. Загалом, центри міста охоплюють майже 300 тисяч осіб щороку, а кількість звернень від ВПО зросла у 2022–2023 роках майже вдвічі.

Таблиця 2.2. – Класифікація соціальних послуг, що надаються ТЦСО міста Києва

Група послуг	Назва послуги
Базові соціальні послуги	Догляд вдома
	Соціальний супровід
	Натуральна допомога (продукти, одяг, засоби гігієни)
	Соціально-побутові послуги
	Інформування та консультування
	Представництво інтересів громадянина в інституціях
Спеціалізовані соціальні послуги	Паліативний догляд
	Адаптація постраждалих від насильства
	Супровід осіб, які постраждали від війни
	Реабілітаційна підтримка
	Медико-соціальний патронаж

Джерело: складено автором

Установи соціального захисту Київської громади реалізують індивідуалізований підхід до надання допомоги, враховуючи не лише обставини заявника, а й здатність громади ефективно впоратися з чисельними викликами, які зумовлені війною. Оформлення соціальної послуги здійснюється за спрощеним механізмом: громадянин звертається із заявою до районного управління соціального захисту або ЦНАПу, після чого спеціалісти територіального центру соціального обслуговування проводять оцінку індивідуальних потреб орієнтуючись на вік, соціальний статус, життєву ситуацію заявника, наявність інвалідності або належність до категорії внутрішньо переміщених осіб [22].

У межах кожного ТЦСО функціонують мобільні бригади соціально-психологічної підтримки, які за потреби виїжджають до місця перебування заявника. Це особливо важливо для осіб з обмеженою мобільністю, людей похилого віку, людей, які перебувають у шоковому або кризовому стані. Особливу увагу міська влада також приділяє соціальній роботі з дітьми та молоддю, які особливо вразливі до наслідків війни, зміни середовища, втрати друзів, шкільної адаптації та сімейного благополуччя.

Значну роль у підтримці таких ініціатив відіграють і міжнародні партнери, зокрема UNICEF в Україні та Агентство ООН у справах біженців (UNHCR). Завдяки їхній фінансовій та методичній участі у столиці функціонували пункти «Громада, дружня до дітей та молоді», розташовані в школах, молодіжних просторах, дитячих лікарнях. У цих просторах були наявні психологічна допомога, ігрова та освітня підтримка, юридичні консультації для батьків, інформація про доступ до медичних і соціальних сервісів. В таких місцях кваліфіковані фахівці проводять індивідуальні та групові заняття. Для дітей організовано адаптаційні гуртки, творчі секції, соціально-ігрові студії, спортивні заходи, що дозволяють не лише відновити комунікативні навички, а й сформувати нові зв'язки в колективі [23].

Окремо варто звернути увагу на працевлаштування ВПО. За даними Київського міського центру зайнятості, станом на середину 2023 року понад 17

тисяч осіб звернулися за допомогою у працевлаштуванні [24]. Нині Київський міський центр зайнятості реалізує низку програм, спрямованих на підтримку переселенців у пошуку місця праці: це ярмарки вакансій, ваучери на навчання та перекваліфікацію, компенсація роботодавцям за працевлаштування ВПО, а також мікрогранти на запуск підприємницької діяльності. Важливо, що ці інструменти спрямовані на довгострокову інтеграцію, а не лише на тимчасове зниження безробіття.

Рис. 2.2. Основні труднощі працевлаштування ВПО у місті Києві

Джерело: складено автором

У сфері охорони здоров'я всі ВПО мають гарантований доступ до первинної медичної допомоги. Для цього не потрібна реєстрація місця проживання, достатньо лише укласти декларацію з лікарем. У районах столиці діють безкоштовні програми психотерапевтичної допомоги: індивідуальні консультації, групові заняття, тренінги подолання ПТСР.

Підтримку ВПО надають і громадські організації, зокрема проєкти «Я – ВПО», «Разом сильніші», «Громада діє». Вони створюють соціальні простори для взаємодії, навчають основам самозайнятості, проводять курси комп'ютерної грамотності, консультації для батьків, а також допомагають в оформленні документів.

2.2. Аналіз структури та основних напрямів підтримки ВПО в межах Київської територіальної громади

Київська територіальна громада демонструє комплексний підхід до реалізації політики підтримки внутрішньо переміщених осіб, у межах якого задіяні державні, муніципальні та неурядові структури. Такий багаторівневий механізм сприяє не лише оперативному реагуванню на виклики, пов'язані з масовим переміщенням населення, а й створенню системної основи для довгострокової інтеграції ВПО у соціальне середовище столиці.

Інституційне забезпечення надання соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам на місцевому рівні здійснюється передусім через 10 районних управлінь соціального захисту населення, які виконують функції з прийому заяв, призначення допомог, ведення обліку потреб, а також реалізації окремих програм соціального захисту. Додаткову адміністративну інфраструктуру формує мережа Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), які забезпечують доступність ряду сервісів – від реєстрації ВПО до видачі відповідних довідок і документів [25].

Упродовж 2022–2025 років спостерігається стійка тенденція зростання доходів бюджету міста Києва, що створює підґрунтя для розширення соціальних програм по всій територіальній громаді. Це зростання пояснюється як

активізацією внутрішніх джерел наповнення бюджету, зокрема податкових надходжень, так і збільшенням обсягів міжбюджетних трансфертів, які надходять із державного бюджету.

Так, у 2023 році до бюджету столиці надійшло 80 170 891,5 тис. грн у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що становить 102,1% від річного плану. Офіційні трансферти, зокрема субвенції, дотації та гранти, залишилися важливим джерелом надходжень: їх обсяг у 2023 році склав 8 522 645,6 тис. грн, або 10,6% від загальної структури бюджету [26].

У 2024 році показники бюджету продовжили демонструвати позитивну динаміку: загальний обсяг доходів сягнув 101 677 612,4 тис. грн, що становить 106,1% від планових показників. Водночас обсяг офіційних трансфертів також зріс до 9 072 649,2 тис. грн, хоч їх частка в загальній структурі дещо зменшилася: до 8,9% [27].

Таблиця 2.3. – Динаміка доходів бюджету територіальної громади за 2022–2024 роки (млн грн)

Рік	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Трансферти	Загальна сума	Зміна до попереднього року	Відносна зміна (%)
2022	58754,2	2337,7	7240,4	68332,3	-	-
2023	69071,2	2577	8522,7	80170,7	+11838,6	+17,3
2024	88695,7	3909,5	9072,6	101677,6	+21506,7	+26,8

Джерело: складено автором

Зростання доходів міського бюджету створило умови не лише для стабільного функціонування основних елементів міської інфраструктури, а й для її поступової модернізації. Важливою особливістю останніх років стало

переорієнтування міської фінансової політики на довгострокові інвестиції у соціальну сферу.

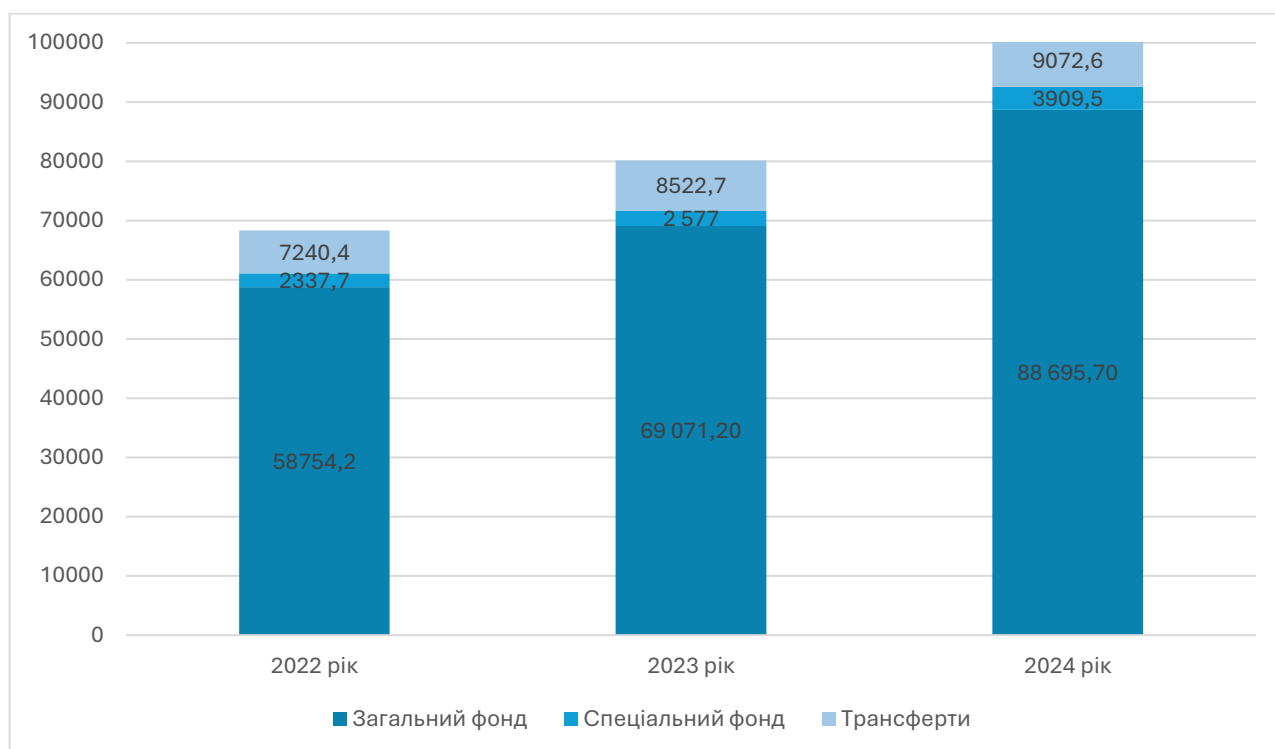

Рис. 2.3. Доходи бюджету м. Києва за 2022-2024 роки (млн грн)

Джерело: складено автором

Київська міська влада, маючи ширший фінансовий важіль, розпочала активне фінансування таких напрямів, як:

- Оновлення матеріально-технічної бази соціальних установ;
- Цифровізація соціальних послуг (впровадження електронних сервісів і баз даних);
- Розширення спектра гнучких форм підтримки, зокрема адресної допомоги;
- Посилення інституційної спроможності муніципальних органів влади;
- співпраця з неурядовими організаціями у межах грантових і партнерських програм.

У контексті зростання бюджетних надходжень столиці відповідно зростає і обсяг видатків, спрямованих на реалізацію заходів соціального захисту. З року в

рік Київська міська рада послідовно збільшує фінансування програм, орієнтованих на підтримку найуразливіших верств населення, включно з внутрішньо переміщеними особами.

Таблиця 2.4. – Динаміка видатків бюджету територіальної громади за 2022–2024 роки (млн грн)

Рік	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальна сума	Зміна до попереднього року	Відносна зміна (%)
2022	48492,7	12016,9	60509,6	-	-
2023	53121,7	29846,6	82968,3	22458,7	+37,1
2024	59491,4	36 542	96 033,7	13065,4	+15,7

Джерело: складено автором

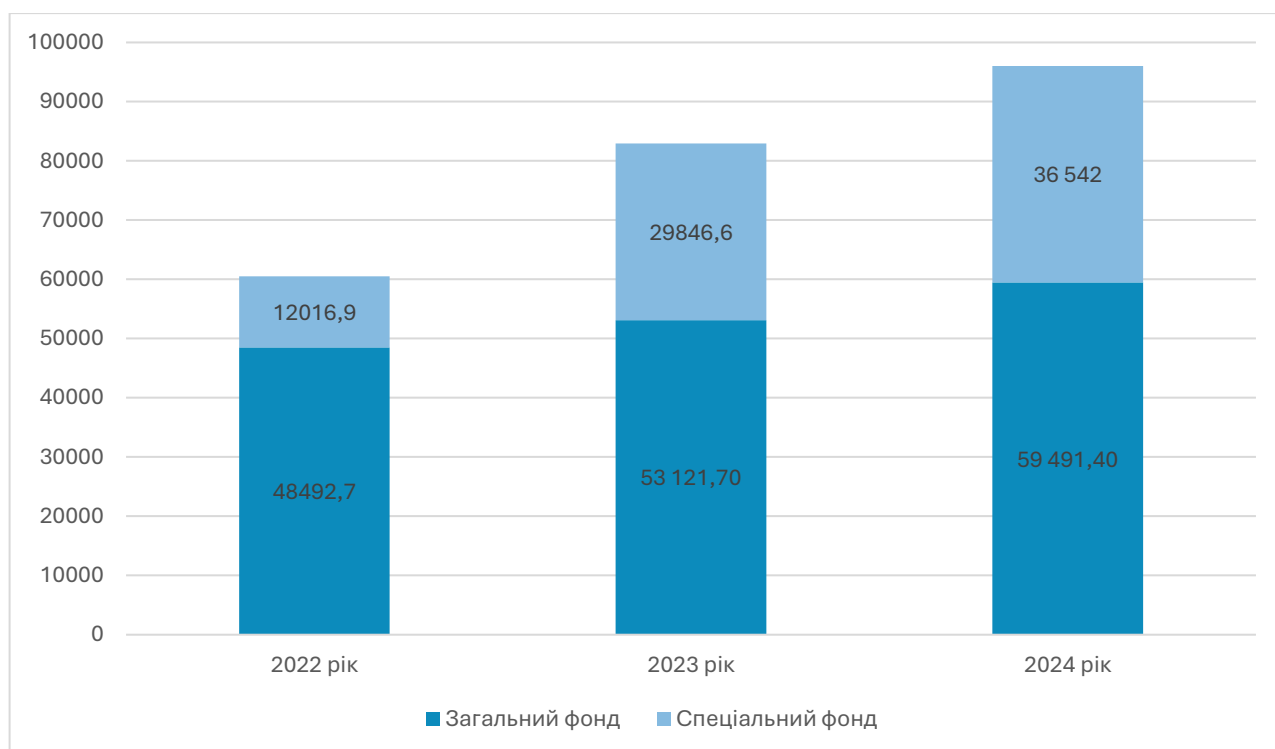

Рис. 2.4. Видатки бюджету м. Києва за 2022-2024 роки (млн грн)

Джерело: складено автором

Ці програми охоплюють широкий спектр інтервенцій, що виходять далеко за межі стандартної системи пілг і соціальної допомоги. До ключових напрямів використання бюджетних коштів належать надання адресної грошової допомоги з урахуванням індивідуальних потреб переселенців та домогосподарств, фінансування закладів соціального обслуговування, підтримка реабілітаційних центрів, де можна отримати допомогу, утримання пунктів тимчасового розміщення для осіб, які залишилися без житла внаслідок воєнних дій і так далі.

Таблиця 2.5. - Міські цільові програми міста Києва, що частково охоплюють потреби ВПО

	Назва програми	Період реалізації
1	Міська цільова програма забезпечення житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов	2022–2024
2	Комплексна міська цільова програма «Освіта Києва»	2024–2025
3	Комплексна міська цільова програма «Підтримка та розвиток охорони здоров'я столиці»	2024–2025
4	Комплексна міська цільова програма «Громадське здоров'я»	2022–2025
5	Міська цільова програма «Діти. Сім'я. Столиця»	2022–2024
6	Міська цільова програма «Турбота. Назустріч киянам»	2022–2024
7	Міська цільова програма «Соціальне партнерство»	2022–2024

Джерело: складено автором

Значну частину фінансових ресурсів спрямовано на підтримку категорій, які зазнали найбільшого соціального удару внаслідок переміщення: осіб, які

втратили житло, стабільні джерела доходу, соціальні зв'язки, здоров'я. Саме ця група перебуває в центрі уваги міської політики, оскільки її інтеграція є запорукою збереження соціальної стабільності та згуртованості громади.

Водночас, поряд із муніципальними програмами, зберігається й системна державна підтримка, яка реалізується переважно у вигляді щомісячних грошових виплат. Так, відповідно до чинної нормативно-правової бази, внутрішньо переміщені особи мають право на отримання щомісячної адресної допомоги в розмірі: 2000 грн на дорослу особу і 3000 грн на дитину або особу з інвалідністю [13]. Ці виплати також стають важливим інструментом соціальної політики держави, яка має на меті пом'якшення наслідків втрати майна, доходів і стабільного середовища проживання. Регулярність виплат та їх прогнозованість дозволяють ВПО покривати базові потреби, від оренди житла до придбання медикаментів чи харчових продуктів.

Аналіз офіційних звітів про виконання бюджету міста Києва за 2023–2024 роки демонструє стійку позитивну тенденцію у фінансуванні сфери соціального захисту населення. Так, у період з 2022 по 2023 рік видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли на 4 015 431,2 тис. грн, що становить приріст у 119,7% у порівнянні з аналогічним показником попереднього року [26]. Такий рівень збільшення фінансування свідчить не лише про підвищене навантаження на соціальні служби в умовах надзвичайного стану, а й високий рівень відповідальності місцевої влади за дотримання соціальних стандартів у воєнний час.

Не менш показовими є результати наступного бюджетного року. Згідно з офіційними даними, у 2024 році фінансування соціального захисту продовжило зростати: обсяг видатків збільшився на 3 069 443,1 тис. грн у порівнянні з 2023 роком [27]. Така сума приросту протягом двох бюджетних періодів поспіль свідчить про стабільність бюджетної політики в цій галузі та збереження вектора на розширення соціальної підтримки.

Варто наголосити, що зазначена динаміка не є ситуативною реакцією на кризу чи тимчасовим антикризовим рішенням. Йдеться про свідомо обрану

довгострокову стратегію Київської міської ради, спрямовану на формування сучасної, ефективної та адаптивної системи соціального забезпечення, здатної не лише реагувати на поточні виклики, а й запобігати соціальним ризикам у майбутньому.

Таблиця 2.6. - Видатки бюджету міста Києва, спрямовані на соціальний захист та соціальне забезпечення (тис грн)

Рік	План на рік	Фактично за рік	Частка (%)	Фактична зміна до попереднього року
2022	4340595	3355118,1	5,54	-
2023	8081742,4	7370549,3	8,9	4015431,2
2024	11135563,1	10439992,4	10,9	3069443,1

Джерело: складено автором

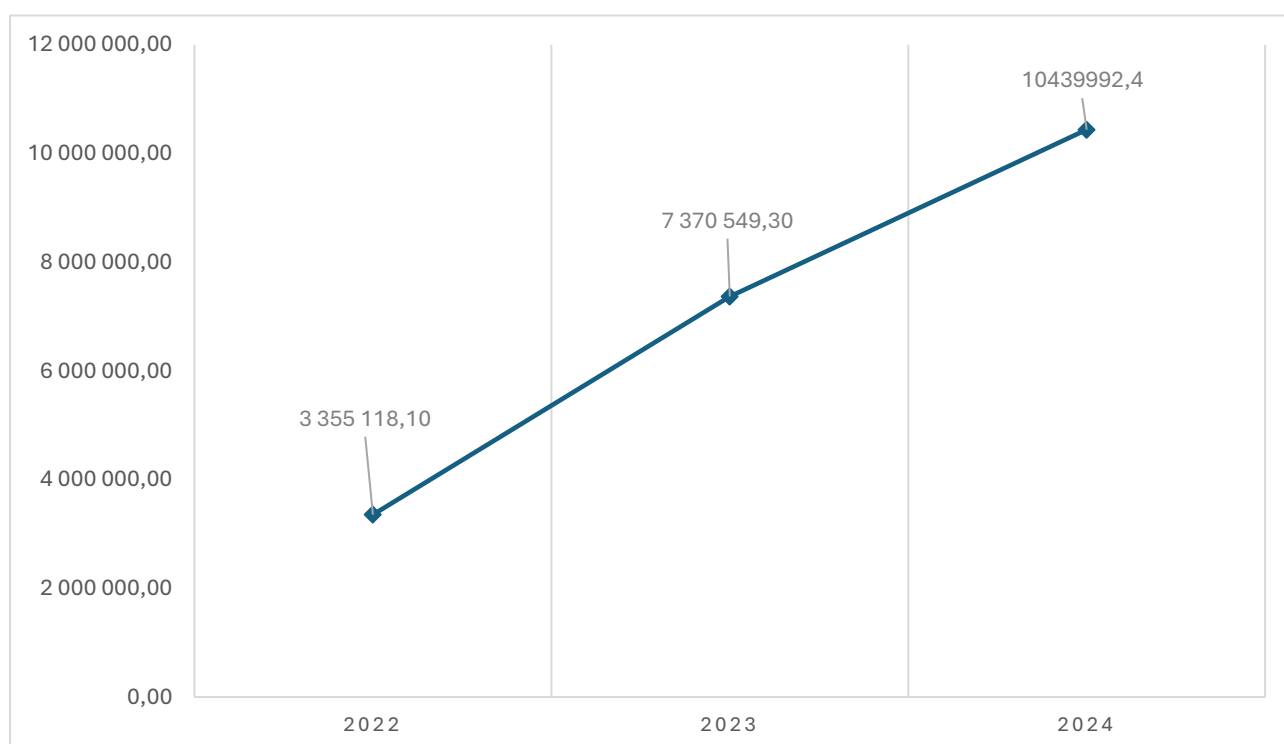

Рис 2.5. Графік зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення міста Києва (тис грн)

Джерело: складено автором

Важливою складовою соціальної політики Київської територіальної громади є також і реалізація цільових муніципальних програм, спрямованих на підтримку найуразливіших категорій населення в умовах повномасштабного вторгнення. У межах сформованої стратегії особливе місце займає міська цільова програма «Турбота. Назустріч киянам», яка функціонує як багатокомпонентний механізм соціального захисту. Програма охоплює широкий спектр послуг та заходів, що реалізуються через систему соціального забезпечення міста, включаючи безпосередню підтримку внутрішньо переміщених осіб. Вона передбачає грошову та натуральну допомогу, надання соціальних послуг, а також супровід ВПО під час інтеграції у міське середовище. Одним із ключових інструментів є адресна матеріальна допомога, яка надається у формі одноразових грошових виплат на покриття нагальних потреб: придбання продуктів харчування, медикаментів, теплого одягу, сплату житлово-комунальних послуг тощо [28]. За даними Департаменту соціальної політики м. Києва, протягом 2023–2024 років спостерігалось поступове зростання кількості отримувачів цієї форми підтримки, що свідчить про високий рівень затребуваності та відповідне соціального навантаження [29]. Однак поряд із позитивними зрушеннями у сфері адресної допомоги гострою залишається проблема забезпечення внутрішньо переміщених осіб житлом.

У 2022 році за рахунок коштів міського бюджету було придбано 113 квартир, які увійшли до фонду житла для тимчасового проживання ВПО. Попри це, станом на жовтень 2023 року лише 64 ордери на заселення були фактично видані, тоді як решта квартир залишалися нерозподіленими, що свідчить про проблеми у системі управління житловими ресурсами. Ситуація тяжка тим, що в бюджеті на 2024 рік не було передбачено коштів на подальше придбання житла для ВПО, що призводить до заморожування ініціативи з розширення житлового фонду. Окрім цього, відсутність відкритої інформації щодо черговості, критеріїв та механізму розподілу житла створює бар'єри для громадського контролю та породжує сумніви в прозорості процесу. Такі обставини викликають

занепокоєння як у представників громадянського суспільства, так і серед самих внутрішньо переміщених осіб [30].

У світлі наведених фактів особливої актуальності набуває потреба у створенні додаткових умов для працевлаштування та зайнятості внутрішньо переміщених осіб, що є ключовим чинником для їх успішної соціальної адаптації та довготривалої інтеграції у життя громади. Однією з головних перешкод на цьому шляху залишається обмежений доступ ВПО до актуальної інформації про існуючі державні та муніципальні програми підтримки. Зокрема, багато переселенців не володіють повною інформацією про послуги, які пропонують Центри зайнятості, структурні підрозділи соціального захисту населення та органи місцевого самоврядування. Цей інформаційний вакуум значно знижує ефективність уже існуючих заходів. Додатковим бар'єром виступає дефіцит доступного житла, що напряму пов'язаний із здатністю переселенців працевлаштовуватись. Навіть за наявності вільних житлових приміщень у столиці, відсутність відкритих даних щодо їх кількості, якості та умов заселення ускладнює планування побуту й пошук роботи.

2.3. Напрями удосконалення системи допомоги ВПО на прикладі Київської територіальної громади

На фоні масштабних соціальних викликів, спричинених війною, питання вдосконалення системи допомоги внутрішньо переміщеним особам посідає одне з провідних місць у порядку денному як державної, так і муніципальної політики. Київська територіальна громада, яка прийняла одну з найбільших кількостей переселенців в Україні, потребує цілісного, стратегічно орієнтованого підходу до інтеграції ВПО в усі сфери міського життя, від житлової та освітньої до трудової та соціокультурної.

Попри наявну багаторівневу систему підтримки, чинна модель поступово вичерпує свої можливості у відповіді на динамічні потреби переселенців. Особливо відчутним є брак окремої цільової програми підтримки ВПО саме на рівні міста Києва, що знижує системність та адаптивність реагування на їхні

потреби. Одним із ключових напрямів модернізації є посилення координації між різними рівнями влади, такими як:

- Міська адміністрація;
- Районне управління соціального захисту;
- ЦНАПи та центральні органи виконавчої влади.

Незважаючи на наявність загального механізму взаємодії, часто спостерігається дублювання функцій, неузгодженість дій і фрагментарність даних. Це ускладнює оперативне реагування і призводить до надмірної бюрократії та втрати ресурсів.

Рекомендованим кроком є створення єдиного цифрового реєстру отримувачів допомоги у межах Київської територіальної громади, інтегрованого з державними базами. Такий реєстр дозволить в режимі реального часу відстежувати динаміку потреб, уникнути бюрократичного навантаження та забезпечити прозорість розподілу ресурсів, що особливо важливо в умовах обмежених бюджетних можливостей.

Також у контексті зростаючої ролі місцевого самоврядування в системі соціального забезпечення, необхідною є розробка та ухвалення окремої міської цільової програми для підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб. Така програма має не лише дублювати загальнодержавні ініціативи, а й доповнювати їх із урахуванням локальної специфіки, наявної інфраструктури, можливостей трудової інтеграції, культурної адаптації тощо.

Ще одним критичним напрямом є розширення інфраструктури тимчасового розміщення та соціального супроводу ВПО. Попит на тимчасове житло у столиці залишається високим, особливо серед осіб з інвалідністю, багатодітних родин та самотніх пенсіонерів. Київська міська влада могла б ініціювати розробку довгострокових програм реконструкції або перепрофілювання наявного житлового фонду, зокрема гуртожитків, санаторіїв, будинків відпочинку, що наразі не використовується за призначенням.

Крім цього, доцільним є впровадження програм соціального орендного житла на пільгових умовах для найуразливіших категорій переселенців. Адже у контексті житлового забезпечення ситуація залишається напруженою.

Рис. 2.6. Напрями адаптації ВПО в межах Київської територіальної громади
Джерело: складено автором

Станом на вересень 2023 року, в місті Києві, на обліку родин, які потребували тимчасового житла з міського фонду, перебувало 944 родини ВПО, які становили 1655 осіб. Це лише 0,4% від загальної кількості зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб у столиці. Водночас лише 36 родин мали статус таких, що перебувають на соціальному квартирному обліку, що свідчить про вкрай обмежений доступ до постійного або довгострокового житлового забезпечення.

Крім того, на квартирному обліку сімей, які потребували поліпшення житлових умов, перебували ще 1163 родини ВПО, серед яких:

- 864 родини – учасники бойових дій, залучені до АТО/ООС;
- 76 родин – особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники АТО;
- 16 родин – сім'ї загиблих учасників АТО;
- 54 родини – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування з числа ВПО [30].

Ці цифри підтверджують, що проблема житлового забезпечення ВПО у Києві є системною та хронічною, вона потребує комплексного підходу на рівні муніципальної та державної політики, а також значного розширення прозорих механізмів обліку, розподілу та контролю за використанням житлового фонду для тимчасового і соціального проживання.

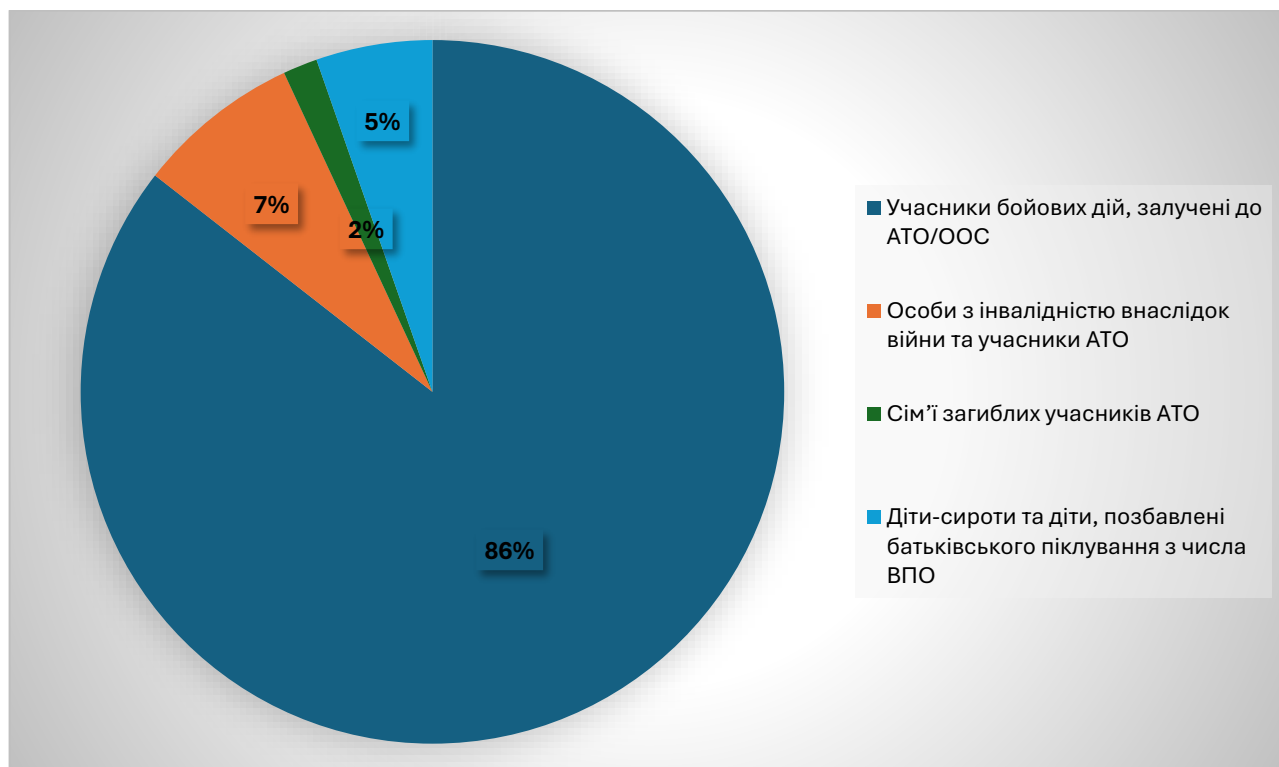

Рис. 2.7. Квартирний облік сімей з числа ВПО, які потребували поліпшення житлових умов (станом на 2023 рік)

Джерело: складено автором

Значну увагу слід приділити також і розширенню доступу внутрішньо переміщених осіб до якісних соціальних послуг. Це стосується не лише матеріальної допомоги, але й психологічної підтримки, юридичних консультацій, медичної та реабілітаційної допомоги. Необхідно збільшити кількість мобільних бригад соціального супроводу, а також запровадити систему ваучерів або електронних сертифікатів, які дозволяти б ВПО обирати послуги відповідно до їхніх індивідуальних потреб.

Окремо варто наголосити на необхідності залучення ВПО до процесів прийняття рішень та громадського життя. Наразі переселенці здебільшого виступають як пасивні отримувачі допомоги. Проте формування консультативних рад при районних адміністраціях, за участі представників ВПО, сприятиме кращому розумінню реальних потреб цієї категорії та сприятиме соціальній інтеграції.

Таблиця 2.7. – Складові удосконалення системи надання соціальних послуг в Україні

Напрямок	Складові
Облік	Використання Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг як єдиного інструменту обліку, моніторингу послуг.
	Вдосконалення діючих та розробка відсутніх державних стандартів соціальних послуг.
	Незалежність оцінки якості надання соціальних послуг.
Фінанси	Визначення державних фінансових гарантій надання соціальних послуг та реабілітаційного обладнання.
	Затвердження єдиних тарифних ставок на соціальні послуги, що надаються відповідно до державних стандартів.
	Запровадження механізму фінансування за принципом «гроші йдуть за отримувачем соціальної послуги».

Доступність	Запровадження уніфікованих алгоритмів фінансування надавачів всіх форм власності.
	Створення єдиного замовника соціальних послуг.
	Створення умов для реалізації отримувачем права на вільний вибір надавача соціальних послуг.

Джерело: складено автором

Не можна оминати й освітній та професійний напрям інтеграції. Значна частина внутрішніх переселенців втратила роботу або можливість продовжувати професійну діяльність у новому середовищі. Тому важливо активізувати програми професійної перепідготовки, курсів підвищення кваліфікації та сприяння працевлаштуванню. Міська влада, у співпраці з центрами зайнятості та навчальними закладами, може розробити цільові програми для дорослих ВПО, а також розширити доступ дітей-переселенців до якісної освіти без дискримінаційних бар'єрів.

Отже, система допомоги внутрішньо переміщеним особам у межах Київської територіальної громади потребує подальшого вдосконалення у таких напрямках:

- Інституційного посилення;
- Розширення інфраструктури;
- Покращення доступу до послуг;
- Розбудови системи залучення переселенців до життя громади;
- Формування сталого фінансування та підтримки працевлаштування.

Усі ці заходи сприятимуть не лише покращенню умов життя ВПО, але й інтеграції їх у соціальне, економічне та культурне середовище столиці, що в довгостроковій перспективі зміцнює стійкість та згуртованість громади загалом.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши зібраний теоретичний та практичний матеріал, можна дійти висновку, що державна політика у сфері соціального захисту населення є однією з ключових складових сучасного публічного управління та однією з найважливіших функцій держави, яка безпосередньо впливає на добробут громадян, соціальну стабільність, зменшення нерівності та зміцнення демократичного устрою суспільства. Соціальний захист – це не лише сукупність соціальних виплат чи гарантій, а й інструмент підтримки найбільш вразливих категорій населення, засіб забезпечення соціальної справедливості та один із ключових елементів національної безпеки.

На сучасному етапі розвитку України, в умовах затяжної війни, економічної турбулентності, внутрішньої міграції, поглиблення бідності та демографічної кризи, роль соціального захисту суттєво зростає. Водночас наявна модель соціального забезпечення в Україні демонструє системні слабкі сторони: фрагментарність у формуванні соціальної політики, повільна побудова стратегічного і довгострокового бачення, невідповідність між потребами населення та фінансовими можливостями державного бюджету, впровадження цифровізації, яка доступна не для всіх громадян, а також низька довіра з боку населення до ефективності соціальної підтримки. Це зумовлює нагальну потребу в удосконаленні механізмів реалізації державної політики у цій сфері.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що ефективність соціальної політики значною мірою залежить від рівня координації між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, недержавними організаціями та міжнародними партнерами. Успішне функціонування системи соціального захисту також потребує високого рівня інституційної спроможності, професійної підготовки персоналу соціальних служб, чіткого регламентування повноважень і відповідного рівня інвестицій. Не менш важливим стає наявності сучасних цифрових інструментів, які дозволяють здійснювати моніторинг, аналіз та оптимізацію процесів надання соціальної допомоги, зменшуючи бюрократичні засади публічного управління.

У рамках дослідження були розглянуті основи соціального захисту, сформована оцінка ефективності державної політики. Аналіз цієї системи засвідчив про поступове впровадження в Україні принципів соціальної держави, адресності, універсального базового захисту та децентралізації функцій із надання соціальних послуг. Але такий підхід у сфері соціального захисту передбачає не лише виплати, а й активну інтеграцію конкретних осіб у ринок праці, надання освітніх можливостей, медичних послуг, підтримку ментального здоров'я та розвиток людського капіталу.

Важливо відзначити, що ефективність державної політики соціального захисту безпосередньо залежить від рівня фінансового забезпечення, гнучкості бюджетного планування, а також здатності держави прогнозувати соціальні ризики та оперативно реагувати на них. Зокрема, після повномасштабного вторгнення, зросла потреба у розширенні і модернізації вже наявних спеціалізованих програм для внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців, членів їхніх родин, осіб з інвалідністю, а також населення постраждалих регіонів. Це вимагає не лише фінансових ресурсів, а й високої адаптивності державних інституцій, здатності до кризового управління та залучення гуманітарної допомоги від міжнародних донорів.

Також було проаналізована стан системи соціального захисту ВПО на прикладі Київської територіальної громади і запропоновано низку практичних рекомендацій, спрямованих на покращення функціонування системи соціального захисту в Україні. До таких належать: удосконалення законодавчої бази, впровадження принципу «єдиного простору» в роботі соціальних служб, цифровізація процесів надання допомоги, посилення адресності виплат, підвищення професійного рівня фахівців соціальної сфери, стимулювання співпраці з громадськими організаціями та розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Зокрема, доцільним є поступовий перехід до моделі соціального контракту між державою та громадянином, яка базується на взаємних зобов'язаннях, прозорості та результативності.

Окрему увагу приділено ролі державного управління у забезпеченні ефективного функціонування механізмів соціального захисту. Успішна реалізація соціальної політики вимагає належної координації на міжвідомчому рівні, продовження побудови ефективної системи стратегічного планування, публічне обговорення і оцінювання результативності програм соціального захисту, а також посилення громадського контролю за використанням бюджетних коштів у цій сфері.

Таким чином державна політика у сфері соціального захисту має стати не лише інструментом реагування на соціальні ризики, а й засобом забезпечення сталого розвитку держави, підвищення добробуту населення та реалізації принципів соціальної справедливості. Удосконалення цієї політики потребує комплексного підходу, залучення всіх зацікавлених сторін та орієнтації на найкращі європейські практики. Враховуючи наявні виклики, особливо в умовах війни та економічної кризи, питання розвитку соціального захисту має залишатися пріоритетом на всіх рівнях публічного управління. У перспективі важливо не лише підтримувати досягнутий рівень соціальних гарантій, а й активно працювати над формуванням нової моделі соціального забезпечення, яка відповідатиме потребам сучасного українського суспільства, базуватиметься на принципах ефективності, справедливості та інклюзивності. Саме така модель дозволить забезпечити високу якість життя громадян, зміцнити довіру до державних інституцій та закласти підґрунтя для успішного європейського майбутнього України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Н. Сухицька. Поняття «соціальний захист» в контексті аналізу наукових досліджень: основні характеристики. Цифровий репозитарій Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. 2023 рік. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/43565>
2. І. Юрченко. Поняття та зміст конституційного права на соціальний захист у частині достатнього життєвого рівня для військовослужбовців України та членів їхніх сімей. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2024. Вип. 95. С. 37-57. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001505204>
3. А. Тимофєєва. Моделі соціального захисту населення. Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13-14 лютого 2015 р.), за заг. ред. Д. В. Яковлева, 2015. С. 61-64. URL: <http://hdl.handle.net/11300/2981>
4. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Закон України від 16 березня 2016 року, № 1024-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-19#n5>
5. Конституція України: від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Богдан Задорожний. Соціальні права крізь призму конституційних обов'язків держави. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ТА ЇХ ЗАХИСТАДМІНІСТРАТИВНИМ СУДОМ (4 вересня 2020 року). 2020. С. 29-32. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/3_MN_PK_Int.pdf
7. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року, № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
8. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року, № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року, № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
10. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року, № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
11. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 листопада 1992 року, № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
12. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року, № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
13. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року, № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text>
14. Про затвердження Порядку здійснення верифікації та моніторингу державних виплат: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року, № 136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136-2016-п#Text>
15. Пенсії, пільги та допомога. Diia.gov.ua. URL: <https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/pensiyi-pilgi-ta-dopomoga>
16. Оцінка впливу війни на людей. UNDP Україна. Червень 2023. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf>
17. Ukraine: Internally Displaced Persons Registered by Oblast – March 2021. UNHCR. 2021. https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/04/2021-03-17_Map_IDP_ENG.pdf.
18. Ukraine Returns Report. International Organization for Migration. 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-returns-report-16-23-january-2023>
19. Диджиталізація українських громад: лідери цифрової трансформації обговорили можливості та перспективи. Портал «Децентралізація». 17 березня 2023 року. URL: <https://decentralization.ua/news/16255>
20. У Києві проживає майже 400 тисяч внутрішньо переміщених осіб. Департамент соціальної та ветеранської політики. 6 червня 2023. URL:

<https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/u-kievi-prozhivae-mayzhe-400-tisyach-vnutrishno-peremishchenikh-osib>

21. Дію програми соціально підтримки киян "Турбота. На зустріч киянам" продовжено до 2027 року. Київська міська рада Офіційний веб-сайт. 4 липня 2024 року. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/diyu-programy-socialnoyi-pidtrymky-kyyan-turbota-nazustrich-kyyanam-prodovzheno-do-2027-roku>

22. Соціальні послуги, які надаються територіальними центрами соціального обслуговування. Департамент соціальної та ветеранської політики. 21 березня 2024 року. URL: https://dsp.kyivcity.gov.ua/sotsialni-posluhy-iaki-nadaiutsia-terytorialnymy-tsentramy-sotsialnoho-obsluhovuvannia?utm_source=chatgpt.com

23. Ініціатива «Громада, дружня до дітей та молоді». UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/child-friendly-municipalities-initiative>

24. З початку 2023 року послугами столичної служби зайнятості скористались 23,8 тис. громадян. Київський міський центр зайнятості. 10 жовтня 2023 року. URL: <https://kie.dcz.gov.ua/novyna/z-pochatku-2023-roku-poslugamy-stolychnoyi-sluzhby-zaynyatosti-skorystalys-238-tys-gromadyan>

25. Яка допомога соціально незахищеним киянам передбачена програмою «Турбота. Назустріч киянам». Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/pilhy_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/pidtrimka_yakikh_kategoriy_peredbachena_programoyu_turbota_nazustrich_kiyanam/

26. Звіт про виконання місцевого бюджету міста Києва за 2023 рік.pdf. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/zvit_pro_vikonannya_by_udzhetu_m_kiyeva_za_2023_rik/zvit_pro_vikonannya_byudzhetu_mista_kiyeva_za_2023_rik_pismoviy/

27. Звіт про виконання бюджету міста Києва за 2024 рік.pdf. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/zvit_pro_vikonannya_by_udzhetu_mista_kiyeva_za_2024_rik_1022363/zvit_pro_vikonannya_byudzhetu_mista_kiyeva_za_2024_rik/

28. Які види допомоги передбачені для внутрішньо переміщених осіб. Офіційний портал Києва. URL:

https://kyivcity.gov.ua/pilhy_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/vnutrishno_peremishchenykh_hromadianam_ukrainy/yaki_vidi_dopomogi_peredbacheni_dlya_vnutrishno_peremishchenikh_osib/

29. У 2024 році на підтримку переселенців спрямували 38,5 мільярда гривень – Жолнович. Zmina. 27 Січня 2025. URL: https://zmina.info/news/u-2024-roczy-na-pidtrymku-pereselencziv-spryamuvaly-385-milyarda-gryven-zholnovych/?utm_source=chatgpt.com

30. Проект Міської цільової програми «Підтримка та інтеграція ВПО у м. Києві на 2025-2027 роки».pdf. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/pilhy_dovidky_ta_sotsialnyi_zakhyst/vnutrishno_peremishchenykh_hromadianam_ukrainy/rada_z_pitan_vnutrishno_peremishchenikh_osib_pri_kivskiy_miskiy_viyskoviy_administratsi/protokoli_zasidan_996796/Text_7_1007568/proyekt_misko_tsilovo_programi_pidtrimka_ta_integratsiya_vpo_u_m_kiyevi_na_2025-2027_roki/